

ACTA HISTRIAE

28, 2020, 4

UDK/UDC 94(05)

ISSN 1318-0185
e-ISSN 2591-1767

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Koper
Società storica del Litorale - Capodistria

ACTA HISTRIAE

28, 2020, 4

KOPER 2020

ISSN 1318-0185
e-ISSN 2591-1767

UDK/UDC 94(05)

Letnik 28, leto 2020, številka 4

**Odgovorni urednik/
Direttore responsabile/
Editor in Chief:**

Darko Darovec

**Uredniški odbor/
Comitato di redazione/
Board of Editors:**

Gorazd Bajc, Furio Bianco (IT), Stuart Carroll (UK), Angel Casals Martinez (ES), Alessandro Casellato (IT), Flavij Bonin, Dragica Čeč, Lovorka Čoralić (HR), Darko Darovec, Lucien Faggion (FR), Marco Fincardi (IT), Darko Friš, Aleš Maver, Borut Klabjan, John Martin (USA), Robert Matijašić (HR), Darja Mihelič, Edward Muir (USA), Žiga Oman, Jože Pirjevec, Egon Pelikan, Luciano Pezzolo (IT), Claudio Povoło (IT), Marijan Premović (MNE), Luca Rossetto (IT), Vida Rožac Darovec, Andrej Studen, Marta Verginella, Salvator Žitko

**Uredniki/Redattori/
Editors:**

Urška Lampe, Gorazd Bajc, Arnela Abdić

**Gostujoči uredniki/
Guest Editors:**

Reinhard Johler, Daniela Simon, Francesco Toncich

**Prevodi/Traduzioni/
Translations:**

Urška Lampe (slo.), Gorazd Bajc (it.)

**Lektorji/Supervisione/
Language Editors:**

Urška Lampe (angl., slo.), Gorazd Bajc (it.), Arnela Abdić (angl.)

**Izdajateljja/Editori/
Published by:**

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Koper / Società storica del Litorale - Capodistria® / Institut IRRIS za raziskave, razvoj in strategije družbe, kulture in okolja / Institute IRRIS for Research, Development and Strategies of Society, Culture and Environment / Istituto IRRIS di ricerca, sviluppo e strategie della società, cultura e ambiente®

Sedež/Sede/Address:

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, SI-6000
Koper-Capodistria, Garibaldijska 18 / Via Garibaldi 18
e-mail: actahistriae@gmail.com; <https://zdjp.si/>

Tisk/Stampa/Print:

Založništvo PADRE d.o.o.

Naklada/Tiratura/Copies:

300 izvodov/copie/copies

**Finančna podpora/
Supporto finanziario/
Financially supported by:**

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije / Slovenian Research Agency, Mestna občina Koper

**Slika na naslovnici/
Foto di copertina/
Picture on the cover:**

Prikaz novega imperializma in njegovih učinkov na Kitajskem. / Una rappresentazione del nuovo imperialismo e dei suoi effetti sulla Cina. / A portrayal of New Imperialism and its effects in China. Henry Meyer, 1898 (Wikimedia Commons).

Redakcija te številke je bila zaključena 31. decembra 2020.

Revija Acta Histriae je vključena v naslednje podatkovne baze / Gli articoli pubblicati in questa rivista sono inclusi nei seguenti indici di citazione / Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in: CLARIVATE ANALYTICS (USA): Social Sciences Citation Index (SSCI), Social Scisearch, Arts and Humanities Citation Index (A&HCI), Journal Citation Reports / Social Sciences Edition (USA); IBZ, Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur (GER); International Bibliography of the Social Sciences (IBSS) (UK); Referativnyi Zhurnal Viniti (RUS); European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS); Elsevier B. V.: SCOPUS (NL); DOAJ.

To delo je objavljeno pod licenco / Quest'opera è distribuita con Licenza / This work is licensed under a Creative Commons BY-NC 4.0.

Navodila avtorjem in vsi članki v barvni verziji so prosto dostopni na spletni strani: <https://zdjp.si>.
Le norme redazionali e tutti gli articoli nella versione a colori sono disponibili gratuitamente sul sito: <https://zdjp.si/it/>.
The submission guidelines and all articles are freely available in color via website <https://zdjp.si/en/>.

VSEBINA / INDICE GENERALE / CONTENTS

Wolfgang Göderle: Postwar: The Social Transformation of Empire in 19 th Century Europe. Scientific Knowledge, Hybridity and the Legitimacy of Imperial Rule	511
<i>Postwar: trasformazione sociale dell'Impero nell'Europa del XIX secolo.</i>	
<i>Conoscenza scientifica, ibridismo e legittimità del potere imperiale</i>	
<i>Povojna socialna transformacija Habsburške monarhije v 19. stoletju.</i>	
<i>Znanost, hibridnost in zakonitost cesarskih zakonov</i>	
Francesco Toncich: Istria between Purity and Hybridity: The Creation of the Istrian Region through Scientific Research in the 19 th Century	541
<i>L'Istria tra purezza e ibridismo: la creazione della regione istriana attraverso l'attività scientifica nel XIX secolo</i>	
<i>Istra med čistočo in hibridnostjo: ustvarjanje istrske regije skozi znanstvene raziskave 19. stoletja</i>	
Daniela Simon: The "hybrids" and the Re-ordering of Istria, 1870–1914	577
<i>Gli «ibridi» e il riordino dell'Istria, 1870–1914</i>	
<i>»Hibridi« in reorganizacija Istre, 1870–1914</i>	
Bojan Baskar: A Mixture without Mixing: Fears of Linguistic and Cultural Hybridity in the Slovenian-Italian Borderland	605
<i>Una mescolanza non mescolata: paure dell'ibridismo linguistico e culturale al confine italo-sloveno</i>	
<i>Mešanice brez mešanja: bojazni pred jezikovno in kulturno hibridnostjo na slovensko-italijanskem mejnem območju</i>	
Marijan Premovič: Politički odnosi komuna Budve i Dubrovnika od 1358. do kraja XIV. stoljeća	623
<i>Le relazioni politiche tra il comune di Budva e il comune di Ragusa dal 1358 alla fine del secolo XIV</i>	
<i>Political Relations of Budva and Dubrovnik Communes from 1358 until the End of the 14th Century</i>	

Jurij Perovšek: O Dr. Milanu Jakliču in prvem prevodu <i>Komunističnega manifesta v slovenski jezik.....</i>	645
<i>Dr. Milan Jaklič e la prima traduzione in sloveno del Manifesto comunista Dr. Milan Jaklič and the First Translation of the Communist Manifesto into the Slovene Language</i>	
Aleš Maver: Med cesarjem in kraljem: lavantinski knezoškof Mihael Napotnik v letu 1918 in po njem	661
<i>Tra l'imperatore e il re: l'arcivescovo di Maribor Mihael Napotnik dal 1918 in poi Between an Emperor and a King: The Prince-bishop Mihael Napotnik of Lavant in the Year 1918 and Afterwards</i>	
Darjan Lorenčič & Andrej Hozjan: Respublika Mörska – Murska Republika, 1919	679
<i>Respublika Mörska – la Repubblica di Mura, 1919 Respublika Mörska – The Republic of Mura, 1919</i>	
Gorazd Bajc, Mateja Matjašič Friš, Janez Osojnik & Darko Friš: L'intervento italiano in Carinzia dopo la Prima guerra mondiale e i britannici	711
<i>The Italian Intervention in Carinthia after the First World War and the British Italijanska intervencija na Koroškem po prvi svetovni vojni in Britanci</i>	

MED CESARJEM IN KRALJEM: LAVANTINSKI KNEZOŠKOF MIHAEL NAPOTNIK V LETU 1918 IN PO NJEM

Aleš MAVER

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija

e-mail: ales.maver@um.si

IZVLEČEK

Najvidnejša poteza delovanja lavantinskega knezoškofa Mihaela Napotnika v letu 1918 je njegova odsotnost s širšega političnega prizorišča. Napotnik se tako rekoč ni udeleževal procesa slovenskega poslavljanja od Habsburške monarhije. Po drugi strani svoji duhovščini ni poskušal preprečiti njenega prevzemanja ali zgolj utrjevanja vodilne vloge v tem dogajanju. Precej jasno je, da je Napotnik predstavljal običajno škofovsko figuro po standardih habsburške avstrijske Cerkve, ki je bila še vedno močno prežeta s predstavo o nujnosti zveze med prestolom in oltarjem. Škof je še leta 1918 objavil zbirko svojih govorov in pridig, posvečenih pokojnima cesarju Francu Jožefu I. in cesarici Elizabeti. Toda sočasno se zdi, da je nekak modus vivendi našel tudi z novim državnim okvirjem monarhije Karađorđević po letu 1918.

Ključne besede: Mihael Napotnik, Lavantinska škofija, Maribor med prvo svetovno vojno, Cerkev in država v Avstriji, legitimizem, Anton Mahnič

TRA L'IMPERATORE E IL RE: L'ARCIVESCOVO DI MARIBOR MIHAEL NAPOTNIK DAL 1918 IN POI

SINTESI

Nell'anno 1918 la caratteristica principale dell'operato dell'arcivescovo di Maribor Mihael Napotnik era la sua assenza dalla scena politica più ampia. Il Napotnik praticamente non aveva preso parte al processo di distacco degli sloveni dalla Monarchia asburgica. D'altra parte, non aveva cercato di impedire al suo clero di prenderne parte o semplicemente di consolidare il ruolo guida durante quegli eventi. Risulta abbastanza evidente che il Napotnik rappresentava una figura episcopale ordinaria per gli standard della Chiesa austriaca asburgica ancora fortemente intrisa dell'idea della necessità di una connessione tra il trono e l'altare. Già nel 1918 il vescovo pubblicò una raccolta dei suoi discorsi e sermoni dedicati al defunto imperatore Francesco Giuseppe I e all'imperatrice Elisabetta. Ma allo stesso tempo, sembra che dopo il 1918 sia riuscito a trovare una sorta di modus vivendi con le nuove strutture statali della monarchia dei Karađorđević.

Parole chiave: Mihael Napotnik, diocesi di Maribor, Maribor durante la Prima guerra mondiale, Chiesa e stato in Austria, legittimità, Anton Mahnič

UVOD¹

V ospredju pričujočega prispevka bo delovanje lavantinskega knezoškofa Mihaela Napotnika v času spremembe državnega okvira po prvi svetovni vojni in takoj po njem. Dr. Mihael Napotnik je v letu 1918 stopil že v trideseto leto vodenja lavantinske škofije (iz obsežne literature o njem je potrebno upoštevati predvsem: Škulj, 1993; Lukman, 1935; Dolinar, 1983; Kovačič, 1928, zlasti 416–428; Ambrožič, 2010, zlasti 403–409; Hozjan, 2006; Ožinger, 1991, 495 ss.; Montanar, 2007, predvsem 180–189; Boldin, 2009; prim. še Lazarini, 2012a in 2012b; Matjašič Friš, 2009). Na neki način je bilo to verjetno najtežje leto, ne le zato, ker so se že v prejšnjih vojnih letih nakopičeno pomanjkanje, materialno in moralno razdejanje praktično vse leto še stopnjevali (prim. iz skoraj brezbrežne literature Svöljšak & Antoličič, 2018; Nečak & Repe, 2005; Svöljšak, 2009; Hazemali & Matjašič Friš, 2018; Jenuš, 2012 in 2017; Skitek, 2018; Kerec, 2018; Šimac, 2015; Ščavničar, 2018; Podbersič, 2018). S hitrimi koraki je ob vedno novih državnih predpisih, ki so vsakič zahtevali več odpovedi, in ob Slovencem na Štajerskem še posebej nerazumljivem »nemškem kurzu« vladajočih pešalo tudi zaupanje v prej kot samoumevno dojeto državno strukturo (o dinamiki slovenskega slovesa od tega okvira gl. zdaj predvsem temeljni študiji Rahten, 2016, in Lukan, 2014; za posamezne vidike prim. še Perovšek, 2015, 2018a in 2018b; Rahten, 2017). Izkušeni knezoškof je ostajal pri tem prelomnem dogajanju presenetljivo v ozadju, lahko bi celo rekli, da v poročilih iz prelomnega leta blesti s svojo odsotnostjo. Podobno odsotna je ta doba iz številnih zapisov po njegovi smrti.

Zaradi tega bom v začetku te razprave na kratko umestil Napotnika v avstrijski episkopat v času razpadanja Habsburške monarhije, nato nekaj besed namenil dogajanju v škofiji v letu 1918 in se nato vrnil k oceni škofove vsaj prvi pogled vpadljive odsotnosti iz premislekov o prihodnosti, ki so zaznamovali devetindvajseto in trideseto leto njegovega škofovanja.

Ko se soočamo z likom in delom drugega Slomškovega naslednika, je potrebno imeti pred očmi naravo razmerja med Katoliško cerkvijo in državo v monarhiji, kot se je v grobem izoblikovala že v obdobju protireformacije in katoliške obnove (prim. Dolinar, 2004; Bruckmüller, 2007, zlasti 69–72). Pozneje je verjetno najmočnejši pečat pustil jožefinizem, ki je uveljavil zvezo med tronom in oltarjem z izrazito prevladujočo vlogo prvega. To ni pustilo posledic le v dojemanju velikega dela politične elite, marveč je tudi vsaj pri višji hierarhiji zabetoniralo predstave o duhovnikih kot zvestih služabnikih države, ki je bila poosebljena v habsburški dinastiji (Bruckmüller, 2007, 77).

1 Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa *Preteklost severovzhodne Slovenije med slovenskimi zgodovinskimi deželami in v interakciji z evropskim sosedstvom* št. P6-0128 in raziskovalnih projektov *Kontemporalnost razumevanjskega konteksta ter izražanje osebne in družbene svobode* št. J7-8283 ter *Kultura spominjanja gradnikov slovenskega naroda in države* št. J6-9354, ki jih financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Sicer je v ponapoleonskem obdobju prišlo do popravkov smeri v smislu večanja vpliva in s tem avtonomije "oltarja", se pravi Cerkve, kar je doseglo vrh s sklenitvijo konkordata leta 1855 (prim. Rumpler, 1997, zlasti 342–344, in Leeb et al., 2003, 363 ss.). Toda sprejemanje verskih zakonov med letoma 1868 in 1874 in ravnanje avstrijskih škofov na prvem vatikanskem cerkvenem zboru (prim. Cvirn, 2005, predvsem 31–34, in Leeb et al., 2003, 368 s.) je jasno pokazalo moč jožefinske dediščine, ki niti v naslednjih desetletjih ni opešala. Kot bistroumno ugotavljajo Leeb in drugi (2003, 368), je namreč ohranitev položaja državne Cerkve tudi po dokončni odpovedi konkordata za katoličane pomenila večji državni nadzor kot pri ostalih verskih skupnostih v državi. V skladu s tem se je oblikoval prevladujoči profil katoliških avstrijskih škofov, od katerih je večino tako ali tako imenoval cesar. Morda še bolj kot drugje je ideal cerkvenega nadpastirja kot služabnika države prihajal v poštev na problematičnih območjih, kjer so prihajali v ospredje nacionalni boji. Tako gre tudi razumeti premisleke, ki so bili v ospredju pred Napotnikovim imenovanjem na lavantinski škofovski sedež. Glede na strukturo prebivalstva v škofiji kajpak ni prihajalo v poštev, da nadpastir ne bi bil Slovenec, po drugi strani pa si oblasti seveda niso želele nekoga, ki bi se postavljaj na čelo slovenskega političnega gibanja (prim. Rajšp, 1993, zlasti 78–79).

Napotnikova precej manjša angažiranost na političnem parketu je že pred prevratnim obdobjem kajpak bodla v oči zlasti zaradi primerjave s povsem drugačno usmeritvijo ljubljanskih kolegov Jakoba Missie in Antona Bonaventure Jegliča, ki pa sta delovala v skoraj povsem slovenski deželi. Jedko je model avstrijskega državnega cerkvenstva že v letih izdajanja *Rimskega katolika* kritiziral tudi poznejši škof na Krku Anton Mahnič. Slednji je morda celo edini med slovenskimi katoliškimi prvaki do konca premislil posledice na tesni zvezi trona in oltarja utemeljenega razmerja med Cerkvijo in državo v Avstriji. Nekakšna posebnost njegovega pristopa je tudi v tem, da je razumel, da mora vlak peljati v obe smeri. Ko je zahteval več avtonomnega manevrskega prostora za Cerkev, je bil pripravljen pristati na odpoved njeni tesni vpetosti v politično odločanje: »Nič ne more bolj zadržavati pravega napredka, nič se bolj ne protivi ustanovi božji nego, ako hoče država gospodovati v Cerkvi, kakor ni od druge strani nič bolj pogubno za družbo in Cerkev samo kakor to, ako se služabniki oltarja silijo v upravo posvetnih zadev.« (Mahnič, 1912, 145). Jasno je namreč sprevidel, kakšen je lahko končni rezultat razmerij, v katerem sta država in Cerkev povezani tako tesno, kot je narekovala jožefinska (in po svoje že starejša) dediščina: »Kajti v liberalni državi se lahko zgodi, da vodi bogočastne zadeve minister-žid, minister-ateist, minister-mason – in po predlogu takega ministra naj se imenujejo potem katoliški škofje!« (Mahnič, 1912, 146). Že tu se morda napoveduje razlika med lavantinskim in bodočim krškim škofom, ki se bo pokazala tudi leta 1918.

Toda lepo število avstrijskih škofov je prevratno obdobje doživelo s podobno zadrego kot on. Če povsem preskočim tiste iz ogrske polovice, kjer bi bilo veliko zanimivih zgledov, se najbolj ponuja primerjava s češkimi. Tam so bili za zasedbo najboljčutljivejših škofij običajno na razpolago sicer češko govoreči, a izrazito

dinastično in avstrijsko misleči plemiči, ki jih za lavantinsko ali kakšno drugo večinsko slovensko diecezo seveda ni bilo na razpolago. Nemara je značilen primer nadškofa Leva Skrbenskega z Hříště, ki je spočetka doživel meteorski vzpon v cerkveni hierarhiji, saj je bil za praškega nadškofa imenovan že pri šestintridesetih, za kardinala pa pri osemintridesetih letih. Vendar se v zapletenih čeških političnih razmerah ni najbolje znašel in se je že sredi prve svetovne vojne preselil na nadškofijski sedež v Olomoucu, a po nastanku nove češkoslovaške države niti tam ni mogel dolgo obstati. Ker je tako mlad vstopil v kardinalski kolegij, je bil zadnjih deset let svojega življenja kardinal duhovnik z najdaljšim stažem (kardinal protoduhovnik), toda že zdavnaj brez škofije (Leisching, 1985, 82). Svoji škofiji se je po razpadu monarhije med drugim odrekal tudi njegov praški naslednik Paul grof Hayn. Napotnik se je novim razmeram slednjič vendarle bolje prilagodil, kot bo še razvidno. Ampak k lavantinskemu nadpastirju se bom vrnil, ko orišem splošne razmere v njegovi škofiji leta 1918.

LAVANTINSKA ŠKOFIJA V LETU 1918

Na zunaj je precej stvari teklo po ustaljenih tirnicah. Število duš pod Napotnikovo škofovsko palico se je med letoma 1917 in 1918 nekoliko zmanjšalo in s 514.330 ob koncu prvega padlo na 512.252 ob koncu drugega, kar ni bilo čisto običajno, a padec je bil majhen (Personalstand, 1918, 231). A če je gibanje »los von Rom« ob začetku vojne, leta 1914, dobilo zadnji pospešek, čeprav s 143 izstopi iz Katoliške cerkve ni bilo blizu vrhuncem z začetka 20. stoletja, je v zadnjem vojnem letu Katoliško cerkev zapustilo samo 83 oseb (Ambrožič, 2010, 403–404; o gibanjem prim. še Cvirn, 1997, 237–241; Kovačič, 1928, zlasti 418–420). V primerjavi s prejšnjim letom se je nekoliko povečalo število nezasedenih župnij. Ob koncu leta 1918 jih je bilo med 221 nezasedenih devet. Padlo je tudi število vseh duhovnikov v škofiji, in sicer s 539 na 526 (Personalstand, 1918, 230).

Na fronti se je ob koncu svetovne vojne udinjalo ali v tujini bivalo vsega sedemnajst duhovnikov (Personalstand, 1918, 216–218). Med tistimi, ki so pozneje dosegli pomembne službe, sta bila desna roka poznejšega škofa Ivana Jožefa Tomažiča, mariborski stolni župnik Mihael Umek,² in poznejši celjski opat Peter Jurak, ki mu je škof Karlin dal prednost celo pred samim Antonom Korošcem.³

2 Mihael Umek (1886–1966) se je rodil v Pišecah. V duhovnika je bil posvečen leta 1910. Bil je zadnji dvorni kaplan in škofijski tajnik knezoškofa Napotnika in prvi njegovega naslednika Andreja Karlina. Od leta 1930 do 1961 je bil stolni župnik. Sočasno z imenovanjem na to mesto je postal tudi stolni kanonik. V času nemške okupacije je bil med manjšino duhovnikov lavantinske škofije, ki jih ni doletela preselitev. Umrli je kot stolni dekan leta 1966 v Mariboru (Montanar, 2009, 151–155).

3 Peter Jurak (1884–1944) je postal celjski opat leta 1924 po številnih zapletih po smrti svojega dolgoletnega predhodnika Franca Ogradija, ki je umrl že leta 1921. Mesto opata je mikalo tudi voditelja Slovenske ljudske stranke Antona Korošca, vendar ga lavantinski škof Karlin nanj ni želel imenovati. Nazadnje se je odločil za Juraka in Korošec je to izbilo kot takratni minister za vere potrdil (Orožen, 1974, 441).

Stolni kapitelj, od 1. avgusta 1917 pod vodstvom stolnega prošta Martina Matka,⁴ je imel od začetka 1918 poleg obeh dignitet zasadenih vseh pet rednih kanonikatov. Prvega februarja tega leta je namreč stolni kanonik postal Maksimilijan Vraber.⁵ Član kapitlja je bil od oktobra 1915 tudi že prej omenjeni kasnejši škof Tomažič. Naslednji mesec sta položaja častnih kanonikov zasedla dva izkušena dušnopastirska mačka, šmarski dekan Janez Bohanec in njegov brežiški kolega Jožef Mešiček. S tem sta se pridružila trem že prej imenovanim častnim članom stolnega kapitlja (in dvema, imenovanima *extra statum*) (Nova častna kanonika, 1918, 3). V zbor mašnikov lavantinske škofije je knezoškof Napotnik 23. junija 1918 s posvečenjem uvrstil osem novomašnikov, od katerih je bil eden rojen na Kranjskem, sicer pa so v veliki večini prihajali iz vzhodnih predelov škofije (Personalstand, 1918, 62–64). Med novomašniki iz leta 1918 je Ivan (od Križa) Greif že sorazmerno mlad postal zadnji infulirani ptujski prošt.⁶ Njegov kolega Jurij Mikolič iz žetalske fare se je že pred prejemom zakramenta svetega reda okitil s srebrno medaljo za hrabrost in s Karlovim častnim križem (Letošnji novomašniki, 1918, 4). Šest kaplanov in en kurat iz lavantinske škofije je v zadnjem letu vojne našlo čas, da opravijo župniški izpit (Župnijski izpit, 1918, 2).

Zamrla ni niti dobrodelna vnema, ki se ni v najožjem smislu tikala vojnih naporov in posledic. Potekalo je namreč intenzivno zbiranje sredstev za nameravano bolnišnico usmiljenih bratov na posestvu zakoncev Nidorfer v Vrbju pri Žalcu (prim. Ambrožič, 2010, 416). Sam knezoškof je dal vzor s tem, ko je podaril 30.000 kron (Za stavbo, 1918, 4). Gvardijan brežiških frančiškanov pater Ananija Vračko je kljub vojnemu pomanjkanju na lavantinsko javnost marca 1918 naslovil prošnjo za pomoč pri obnovi v potresu prejšnje leto močno poškodovanega samostana in cerkve (Prošnja oo. frančiškanov, 1918, 3; o potresu prim. Nečak, 2018). Nekako vsakdanje je potekalo še zadnje avstrijsko praznovanje velike noči na sedežu lavantinske škofije. Na veliki četrtek, 28. marca 1918, je knezoškof Napotnik umil noge dvanajstim med 70 in 89 let starim starejšim občanom. Vstajenje so s procesijo po takratnem običaju praznovali na veliko soboto, 30. marca, ob šestih zvečer (Sveti obred, 1918, 4). Da se dogajajo premiki, je nakazovalo predvsem dejstvo, da je bil v katoliškem *Slovenskem gospodarju* program obredov velikega tedna objavljen v neposredni soseščini vznesenega uvodnika z naslovom *Letošnja velika noč*, v katerem je bilo izraženo pričakovanje precej posvetnega vstajenja,

4 Martin Matek (1860–1930) se je rodil v Gornjem Gradu in postal kanonik leta 1902. Za prošta je bil umeščen 1. avgusta 1917, več kot leto dni po smrti svojega predhodnika Karla Hribovskega. Na položaju je ostal do svoje smrti (Ambrožič, 2009, 94, 97).

5 Maksimilijan Vraber (1877–1945) se je rodil na Kapli. Kanonikat je prevzel 1. februarja 1918. Od leta 1931 je bil stolni dekan, leta 1934 pa je kot stolni prošt nasledil Ivana Jožefa Tomažiča, ki je leto pred tem postal škof ordinarij. Umrli je leta 1945 v Mariboru (Ambrožič, 2009, 94, 97).

6 Ivan Greif (1893–1971) se je rodil v Staršah in je po mašniškem posvečenju med drugim služboval kot kaplan v Turnišču, že leta 1934 pa je postal ptujski prošt. Med drugo svetovno vojno je bil preganjan na Hrvaško, kjer je deloval v Kotoribi v okupiranem Medmurju, po vrnitvi na Štajersko pa je opravljal službo prošta do smrti. Po njej so proštjsko faro sv. Jurija prevzeli minoriti (Kolarič, 2007, 69–73.)

kajti sklep je bil: »*Slovenci! Slovenke! Jugoslovani! Bliža nam se veselo vstajenje našega rodu. Bliža se nam svoboda, samostojnost! Živela Jugoslavija! Aleluja.*« (Letošnja velika noč, 1918, 1).

Naslednji košček stalnosti in normalnosti v zadnjem vojnem letu so ponudile običajne birme in vizitacije po dekanijah škofije. Kot v prejšnjih letih so se slednje zvrstile med prvo polovico maja in drugo polovico julija (povzeto po Personalstand, 1918, 257–271). Začele so se v mariborski okolici. 12. maja je knezoškof dar svetega Duha priklical nad 246 birmank in birmancev v župniji Sv. Marjeta ob Pesnici, v današnji Pernici. Teden dni pozneje, na binkoštni praznik, je zakrament birme v mariborski stolnici prejelo dotlej rekordnih 1.478 fantov in deklet. To je bila dobra polovica vseh 2.579 birmanih v dekanatu. Nadaljevanje sezone vizitacij je preprečilo poslabšanje Napotnikovega zdravstvenega stanja ob koncu maja, ki je dan pred telovskim praznikom terjalo celo lažjo operacijo. Eden od dveh operaterjev je bil dolgoletni mariborski mestni zdravnik in avtor zgodovine poimenovanj mariborskih mestnih ulic iz leta 1906 Arthur Mally (Personalstand, 1918, 265; za Mallyjevo delo gl. Mally, 1906). Toda že 8. junija je bil škof že v pogonu in je birmoval v dekaniji Šmarje pri Jelšah; birmanih je bilo 2.940 otrok. Tretja postaja je bila ob koncu junija dekanija Celje z najvišjim številom birmank in birmancev (3.283). V času bivanja na širšem območju Celja je Napotnik obiskal tudi gradbišče postojanke usmiljenih bratov v Vrblju, ki ga je prej velikodušno obdaril. Na zadnji etapi svojega romanja po škofiji v letu 1918 je lavantinski vladika ostal v Savinjski dolini in se mudil v braslovski dekaniji. Dar svetega Duha je po Napotnikovih rokah prejelo v primerjavi z ostalimi postajami manj številnih 2.183 fantov in deklet.

Delovanje velikega in malega semenišča je že na zunaj kazalo več znamenj vojnih razmer. Slednje so prihajale na dan predvsem v tem, da je bil velik del malih semeniščnikov v vojaški službi. Sicer pa je v prvi letnik bogoslovja leta 1918 vstopilo osem novincev, kar je bilo precej več kot leto poprej, ko so bili v prvem letniku le trije, še od tega je bil eden v vojski. Med gojenci malega semenišča je leto 1918 v vojaški suknji pričakalo šest od devetih osmošolcev, devet od dvanajstih sedmošolcev, dvanajst od šestnajstih šestošolcev in celo eden od desetih petošolcev (podatke prinaša Personalstand, 1918, 64–67).

Morda je nekaj tolažbe v težkih razmerah lavantinskim vernicam in vernikom prineslo sporočilo, ki jih je doseglo februarja 1918. Govorilo je, da je papež Benedikt XV. že novembra minulega leta običajni petdesetdnevni odpustek, ki je veljal, če je človek izrekel besede *Laudetur Iesus Christus* (z odgovorom *In aeternum. Amen*), tudi v lavantinski škofiji razširil na govorke in govorce slovenščine, ki so ta pozdrav v materinščini okrajšali samo na *Hvaljen Jezus*, odgovor pa samo na *Amen* (Krščanski pozdrav, 1918, 3).

KNEZOŠKOF NAPOTNIK IN ČAS PRELOMA

Ta bolj ali manj suha dejstva povedo o tem, kako so na razgibano leto 1918 gledal lavantinski knezoškof in kako njegovi duhovniki, malo ali nič. Kar se

Sl. 1: Mihael Napotnik (1850–1922). Naslikal H. Prader leta 1910. Hrani Nadškofjski ordinariat Maribor (Wikimedia Commons).

tiče Mihaela Napotnika, je imel v slovenskem zgodovinopisju verjetno to smolo, da so ga radi primerjali z dejavnostjo ljubljanskega kolega Antona Bonaventure Jegliča (prim. o njunih odnosih Kolar, 1993). Slednji je takšno primerjavo nekako napeljal že sam s svojim dnevniškim zapisom o očitku avstrijskega ministrskega predsednika barona Maxa Hussareka, izrečenem konec julija 1918, zakaj ob deklaracijskem gibanju ni zadržan podobno kot Napotnik ali ilirski metropolit Sedej (Jegličev dnevnik, 2015, 755, vpis 11. 8. 1918). Kot je znano, se je Jeglič izgovarjal na popolnoma drugačne razmere, v katerih živita druga slovenska nadpastirja, pri čemer je še posebej izpostavil bolezen lavantinskega škofa. Ta je bil v dneh, ko se je Jeglič zagovarjal pred premierjem, res operiran, vendar očitno še ni bil čisto na koncu. Potrebno je torej povedati, da sta se lavantinski in ljubljanski vladika po svoji *formi mentis* po vsem videzu tako zelo razlikovala, da nekoliko hudomušno skoraj ni moč reči, da sta igrala v različnih ligah, marveč kar v različnih disciplinah (prim. v zvezi s tem precej neposredno oznako Napotnikove osebnosti pri Trstenjak, 1993; posamezne pomembne gradnike za razumevanje njegove osebnosti prinaša tudi Lukan, 1993). Gotovo niti ni šlo zgolj za to, da bi bil Napotnik otroško navezan na lik in delo cesarja Franca Jožefa, in to zaradi tega, ker mu je ta skrajšal služenje vojaškega roka s treh na eno leto (prim. Ožinger, 1991, 496). Čeprav si sam v svoji nerodnosti zlahka predstavljam, kaj bi meni pomenila takšna usluga, gre po vsej verjetnosti pri tovrstni razlagi vendarle za poskus Napotniku naklonjenih opazovalcev, kako pojasniti ravnanje nadpastirja, ki je po njihovem mnenju nekako obtičal v »včerajšnjem svetu«.

Pogled na nekatere značilne škofovske figure iz obeh polovic 1867 vzpostavljenе dvojne monarhije med drugo polovico 19. in začetkom 20. stoletja napeljuje, kot že nakazano na začetku, prej na misel, da je predstavljal dolgoletni lavantinski nadpastir nekakšen standard cerkvenega kneza, ki je zmes mojstra bogoslužnih opravil in državnega uradnika (prim. predvsem Bruckmüller, 2007). Za ljudi te baže je bilo ob legitimističnem stališču, izvirajočem iz prepričanja o moči naveze med habsburškim tronom in oltarjem, značilno tudi, da so se v nacionalnih sporih, ki nekako niso sodili v njihov svet in so jih dojemali kot novodobni tujek, držali v ozadju, kar je zgodovinarjem nacionalnih historiografij po letu 1918 povzročilo nemalo težav. A v slovenskem kontekstu niti opozorilo na vseavstrijski kontekst ob Napotniku ni v veliko pomoč. Na eni strani je namreč v prizadevanju za nacionalno uveljavitev in v političnih spopadih tako rekoč hiperaktivni Jeglič, na drugi tudi zgodnejši škofov predhodnik Slomšek.⁷ Da je kmečki sin s Tepanjskega Vrha med slovenskimi duhovniki izjema, so poudarjali že tisti, ki so ga po smrti predhodnika Stepišnika priporočali za naslednika tudi z argumentom, da se zna vesti v višji družbi, kar da za njegove slovenske tovariše ni značilno (Rajšp, 1993, 79).

Seveda Napotnikova nevidnost na javnem političnem polju v primerjavi z Jegličem ni pomenila, da je držal roke križem. Tudi njemu lahko pravzaprav priznamo

7 Ta druga primerjava je zelo navzoča tudi v prikazih škofovanja lavantinskih škofov v Mariboru (prim. recimo Kovačič, 1928, ali Ambrožič, 2010).

pravo deloholičnost, le da je svoje vidne sadove dajala predvsem na duhovnem področju. Tako je drugi Slomškov naslednik morda celo najbolj zaslužen za današnjo podobo katoliškega Maribora. Močno je namreč podpiral gradnjo najprepoznavnejše mestne cerkve, frančiškanske bazilike, ki jo je prav on posvetil in ji izposloval ta laskavi papeški naslov, ki so ga v začetku 20. stoletja podeljevali bolj skopo kot v njegovi drugi polovici (Lazarini, 2012a, 176–178, 198–199). Enako nosi njegov pečat današnja notranja oprema mariborske stolnice (Vidmar, 2009; 2010).

Poleg tega je bil knezoškof verjetno najplodovitejši lavantinski nadpastir sploh. Svojo obsežno produkcijo je hkrati pridno priobčeval, velikokrat v samozaložbi (za kratek pregled njegovega opusa gl. Kovačič, 1928, 425–426; Lukman, 1935, 192). Razen zgodovinskih in eksegetskih spisov, med katerimi je najbolj znan tisti o obljudi, da bo Devica rodila, iz Izaijeve knjige, tvorijo značilno hrbtenico njegovega opusa njegove številne in retorično izpiljene pridige (prim. Rajhman, 1993; Peklaj, 1993, zlasti 101–102). Svojo uradniško žilico avstrijskega škofa je po drugi strani najbolj izpričal z obsežno dokumentacijo škofijskih sinod, ki jih je vodil. Že kmalu po škofovi smrti je slednja naletela na vsaj zadržano kritiko celo med vodilnimi lavantinskimi duhovniki. Že bližnji Napotnikov sodelavec Franc Kovačič je v *Zgodovini Lavantinske škofije* ob vsej hvali dodelanosti sklepov knezoškofovih sinod značilno pripomnil, da vrednosti takšnih dokumentov ne gre presoјati le po pravni dodelanosti njihove dikcije, marveč po uresničevanju v praksi (Kovačič, 1928, 422). Ocenio je nato zaostril Kovačičev naslednik na čelu *Voditelja v bogoslovnih vedah* Franc Ksaver Lukman, ki je zapisal kar, da bi bilo lepo, če bi v uresničevanje sklepov sinod Napotnik vložil toliko truda kot v njihovo pripravo (Lukman, 1935, 191).

Na kratko povedano bi lahko razmerje med Jegličem in Napotnikom primerjali z razmerjem med papežem Frančiškom in njegovim predhodnikom Benediktom XVI., pri čemer je bil prvi seveda podoben v javnosti vseskozi navzočemu in tako rekoč hiperaktivnemu Argentincu, medtem ko je Napotnik bolj ustrezal proforskemu Bavarcu. Razvoj predstav o razmerju med Cerkvijo in državo v 20. stoletju sicer ni bil nujno neugoden za lavantinskega nadpastirja (prim. o tem razmerju v prvi polovici 20. stoletja v srednji Evropi Mithans, 2017, zlasti 17–24). Prevladujoča in dominantna Jegličeva vloga v kranjski politiki, ki jo je od njegovih bližnjih sodelavcev za nazaj najbolj bičal njegov stolni prošt Ignacij Nadrah (2010, 170–175), bi v obnebbju sodobnih trendov delovala še bolj čudno, kot je delovala na sodobnike ljubljanskega škofa.

Če bi imel Napotnik podobna naziranja o razmerju med katoliškim političnim gibanjem in škofom, kot jih je imel Jeglič, si tudi ni mogoče zamisliti, da bi tako širokogrudno dovoljeval štajerskim katoliškim politikom in lavantinskim duhovnikom agitacijo za Majniško deklaracijo, ki je sam uradno ni podprl. Med njenimi podporniki ni bila samo večina njegovega klera, temveč tudi nekateri njegovi pomembni neposredni sopotniki. Končno je bil voditelj gibanja Napotnikov duhovnik Anton Korošec, ki ga je knezoškof s Konjiškega posvetil v mašnika, njun medsebojni odnos pa ni bil vedno lahek, kot je pozneje pričal Ivan Ahčin (prim.

kar nekaj zapisov v Godeša & Dolenc, 1999). Kljub temu okoliščina, da knezoškof kljub siceršnji zvestobi do habsburške hiše ni ukrenil ničesar zoper to, da je prav njegova duhovščina postala žarišče deklaracijskega gibanja, kaže celo v smer, da bi znal obstajati razkorak med njegovim mnenjem zasebnika in njegovim ravnanjem škofa-uradnika (kot razmišlja recimo Stavbar, 1993, predvsem 195; prim. zdaj še Stavbar, 2018).

Druga plat iste zadržanosti je seveda, da se *Slovenski gospodar* ni mogel nadejati javne izjave svojega škofa v prid napredujočemu južnoslovanskemu zbliževanju. Še več, v članku Škof za Jugoslavijo, objavljenem le dober teden dni pred ustanovitvijo Narodnega sveta, Napotnikovega imena katoliški list iz njegove škofije ne navaja med »narodnozavednimi škofi«, med katere prišteva Jegliča, Mahniča in zagrebškega nadškofa Antuna Bauerja. V nadaljevanju nato povzema odločno »projugoslovansko« stališče krškega nadpastirja Antona Mahniča iz zagrebških *Novin* (Škof za Jugoslavijo, 1918, 1). Tudi njega se pogosto omenja v istem stavku s pojmom legitimizem, ki ga pripisujejo Napotniku, vendar obstaja, kot sem pokazal zgoraj, verjetno pomemben razložek. Veliko Mahničevih pogledov na razmerje med Cerkvijo in državo izhaja iz doslednega zavračanja dediščine jožefinizma, ki je ravno vzpostavil izrazito uradniški model avstrijskega episkopata in vsekakor ohranjal vpliv še v 20. stoletje (prim. recimo Benedik, 1990; ali tudi Pirc, 1990).

Napotnik sam je še v letu 1918 razmišljal drugače. Pridigo ob osemnajsti vojni pobožnosti in šesti prošnji procesiji (o številnih pobožnostih v lavantinski škofiji leta 1918, namenjenih molitvi za konec vojne, gl. Personalstand, 1918, 247–251) na četrto postno nedeljo 10. marca je po eni strani posvetil nedelji veselega posta primernemu izražanju veselja nad sklenitvijo separatnega miru v Brest-Litovsku. Po drugi strani je najprej na dolgo razpredal o domnevnih naukih, ki da jih je prineslo skoraj štiriletno krvavo in boleče vojskovanje (gl. Napotnik, 1918). Posebne zasluge za mir, ki se je zasvetil na obzorju z ruskim izstopom iz vojne, je pripisal cesarju Karlu I., »*unserem geliebten und allverehrten Landesvater*«, ki da ga zaradi njegovih mirovnih prizadevanj cenijo tudi v sovražnem taboru, in »papežu miru« miru Benediktu XV. (Napotnik, 1918, 3/3 in 4; o odmevih Benediktovih mirovnih prizadevanh prim. zdaj Kolar, 2018, o podobnih prizadevanjih cesarja Karla I. pa Griesser Pečar, 2015).

Pod geslom *Per quae peccat quis, per haec et torquetur* je skušal škof v odrekanih vojnega časa ugledati Božjo kazen za predvojne prestopke človeštva. Ker je pred vojno vladalo brezmejno uživanje, je sedaj vse na karte. Ker je bilo prej vse obsedeno z modo in z velikim trudom za lepo obleko, zdaj skoraj ni obleke, če pa že, je je dovolj komaj, da pokrijemo tisto goloto, ki so jo ljudje pred vojno tako radi razkazovali. V vojni je Napotnik ugledal tudi kaznovalnega angela zaradi grehov zoper svetost krščanskega zakona, ki obenem dobro skrbi za preprečevanje prenaseljenosti planeta. Posebej veliko naj bi bilo po njegovih informacijah družin, ki so izgubili sinove edince, v Franciji, kjer so se pred vojno posebej odlikovali z naporji za nadzor rojstev. Nekako sodobno zveni knezoškof,

ko tarna, kako je bilo pred veliko vojno vse obsedeno z denarjem. Brez česar koli ga je bilo mogoče kar tako dobiti celo na borzi. Zdaj da je Bog temu naredil konec, saj denar je, a ga človek nima za kaj zamenjati. In če so prej ljudje desetletja zapuščali podeželje in se odpravljali v mesta, da bi se tam predajali uživanju, je Bog med vojno tok obrnil in zdaj ljudje za živežem iz mest bežijo a deželo (za vse te poudarke gl. Napotnik, 1918, 1/1–6).

Potem ko je Napotnik naštel in obširno opisal še orožja vere, ki so verujočemu na voljo v trenutkih vojne preizkušnje, je pridigo zaključil z besedami: »*Mein Schlachtruf lautet nun: Friede! Friede! Um den Frieden kämpfen ja auch unsere herrlichen Heere. Ich erwarte kaum, dass ich von meinem Bischofsstuhl rufen kann: Pax vobis! Friede sei mit euch!*« (Napotnik, 1918, 4/6).⁸ Vprašanje je, kakšen vtis je na v frančiškanski baziliki zbrano množico, med katero je bilo menda veliko vojakov, naredilo nadpastirjevo modrovanje o vojnih grozotah kot kazni za predvojno pretiravanje. Gotovo pa so njegovi škofljani z njim delili željo po miru.

Da so se njihove predstave o prihodnosti od škofovih vsaj jeseni 1918 bržkone precej razlikovale, priča kratko besedilo, ki ga je Napotnik podpisal na svoj god, 29. septembra tega leta. Postavil ga je na začetek zbirke svojih nagovorov v čast pokojnima vladarjema Francu Jožefu I. in njegovi ženi Elizabeti. Šlo je v bistvu za razširjeno in pomnoženo izdajo podobne zbirke s povednim naslovom *Dajte cesarju, kar je cesarjevega*, ki jo je dal lavantinski vladika natisniti v prvem vojnem letu (Napotnik, 1914). Kot sam pravi, je to storil tudi zato, da bi razblinil dvome o domoljubju spodnještajerske duhovščine. Ker je knjiga med vojno pošla, je Napotnik izdal novo v spomin na vse dobrote, ki da jih je njemu in njegovi škofiji izkazal pokojni cesar in kralj. Da se je nekaj vendarle prelamljalo, kaže v tem predgovoru zgolj zadnja poved: »*Die Gedenkschrift wäre wohl grösser geworden, wenn nicht verschiedene, inzwischen aufgetauchte Schwierigkeiten deren weitere Drucklegung unmöglich gemacht hätten.*« (Napotnik, 1919, 6).⁹ Ni bilo veliko presenečenje, da je bila knjiga z naslovom, ki se v slovenskem prevodu glasi *V pobožen spomin na nekdanji veličanstvi cesarja Franca Jožefa I. in cesarico Elizabeto*, leta 1919 zaplenjena (Lukman, 1935, 191).

PREOBRAT IN LOŠČENJE PODOBE

Prizadevni Napotnikovi sopotniki so po končani vojni in prelomu skušali zloščiti njegovo podobo. Pri tem v svoji vnemi istovetnosti, ki je sama bržkone nista gojila, niso pripisali le leta 1922 umrlemu škofu, temveč tudi njegovi nič hudega sluteči materi: »*Prepričanega mladeniča – Jugoslovana dokazujejo rajnega vladiko njegove potopisne črtice iz slovanskega juga. [...] Ravnokar*

8 »Moj bojni klic se zdaj glasi: Mir! Mir! Za mir se vendar bojujejo tudi naše sijajne armade. Komaj čakam, da bom lahko s škofovskega sedeža zaklical: Pax vobis! Mir z vami!«

9 »Ta spominski spis bi se verjetno še razširil, če različne težave, ki so se vmes pojavile, ne bi preprečile nadaljnje tiskanje.«

na kratko omenjeni literarni proizvodi iz slovenske ter osobito jugoslovanske prošlosti nam ovekovečajo rajnega knezoškofa kot literata mladeniča, ki je bil zvest sin svoje matere ne samo Slovenke – ampak Jugoslovanke!» (Posebna izdaja, 1922, 1).

Nekaj osnove za tako posmrtno preobrazbo je dal škof Napotnik kar sam. Nemara že s tem, da je leta 1921 na začudenje škofa Jegliča poslal svojega predstavnika na pogreb pravoslavnega kralja Petra I., ki se ga ljubljanski katoliški škof ni udeležil (Jegličev dnevnik, 2015, 839, vpis 9. 9. 1921), še bolj pa s svojo zahvalo za najvišje državno odlikovanje, red svetega Save prve stopnje. Ko mu ga je pokrajinski namestnik Ivan Hribar v imenu kralja Aleksandra I. dva meseca pred smrtjo, 29. januarja 1922, prinesel, je svoj govor (menda je šlo pri osnutku zanj tudi za njegov zadnji spis) Napotnik zaključil značilno, da ga bolj ne bi mogel: *»Gorko želim in prosim Kralja kraljev, da bogato blagoslovi imenitno delovanje kraljevega Veličanstva. [...] Bože pravde, varuj in živi kralja Aleksandra in njegovo nevesto!«* (Medved, 1922, 29). Zadeva od daleč zveni tako rekoč v slogu krilatice *»Cesar je mrtev, živel kralj«*. Ironija zgodovine je hotela, da je cesar in kralj Karel dejansko umrl samo štiri dni za škofom Napotnikom (o okoliščinah prim. Rahten, 2016, 312 ss.).

BETWEEN AN EMPEROR AND A KING: THE PRINCE-BISHOP MIHAEL
NAPOTNIK OF LAVANT IN THE YEAR 1918 AND AFTERWARDS

Aleš MAVER

University of Maribor, Faculty of Arts, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenia

e-mail: ales.maver@um.si

SUMMARY

During the last year of the World War I, the Prince-bishop Mihael Napotnik of Lavant already entered his 30th year as leader of the Lower Styrian diocese with its seat in Maribor. Although he had justly been regarded one of the most active members of the Austrian episcopate during the last pre-war decades, his remarkable absence from the greater political stage was the most obvious feature of his tenure in 1918. This circumstance already puzzled bishop's contemporaries, particularly in comparison with Napotnik's Ljubljana counterpart, Anton Bonaventura Jeglič who played a pivotal role during the separation of Slovenes from Habsburg monarchy. On the other hand, Napotnik himself took virtually no part in this process, although he did nothing to prevent his diocesan clergy from assuming (or only consolidating) their lead in it. His priest, Anton Korošec, even served as the more or less undisputed leader of these efforts. It is indeed almost impossible to answer the question, whether Napotnik was only unable to prevent his priests in their political actions (or was not interested in doing so, due to his preoccupation with theological writing), or there was a deeper antagonism between his public appearance as a typical Austrian ecclesiastical prince and his personal opinions and desires. It is pretty clear that Napotnik indeed represented a rather common bishop by standards of the Habsburg Austrian church, still deeply permeated by a sense of the necessity of union between throne and altar. So, it couldn't be expected that the Prince-bishop of Lavant would take any public action in the direction of breaching the long preserved political framework. It is therefore characteristic that the Catholic newspaper of Styrian Slovenes, Slovenski gospodar, felt compelled to "mobilize" the bishop of Krk, Anton Mahnič, as a proponent of change in early August 1918, when it became clear that the old certainties were shaken beyond repair. Mahnič was known as staunch champion of legitimism himself, but was on the other hand strongly opposed to the Josephine foundations of Austrian church system. Such opposition can't be traced in Napotnik, who even at the end of 1918 published his collection of speeches and sermons, dedicated to late emperor Francis Joseph I and his wife empress Elisabeth. But he obviously found some form of modus vivendi with the new state framework, since he both sent his representatives to the king Peter I's funeral (what Jeglič didn't do) in 1921 and shortly before his own death in spring 1922 warmly accepted a state decoration awarded to him by the king Alexander I. Regarding the life of Napotnik's diocese in the year 1918, many aspects offered some appearance of normality. The Prince-bishop conferred rite of confirmation to more than 10.000 children. He also ordained eight new

priests. But on the other hand, a major part of his flock endured ever increasing hardships due to war efforts of the ailing monarchy. Many priests and seminarians were part of this efforts on the battlefield. The bishop led many processions and prayers for peace. Particularly his sermon, delivered on the Laetare Sunday in the wake of the Brest-Litovsk peace treaty, gives us an insight in his thinking at the time. In the sermon Napotnik underlined a deep wish for peace, but also interpreted the Great war as a God's punishment for transgressions of humanity in the decades leading to it. Similarly, he singled out the emperor Charles I and the pope Benedict XV as great peacemakers.

Keywords: Mihael Napotnik, Diocese of Lavant, Maribor during the World War I, Church and state in Austria, legitimism, Anton Mahnič

VIRI IN LITERATURA

- Godeša, B. & E. Dolenc (1999):** Izgubljeni spomin na Antona Korošca. Iz zapuščine Ivana Ahčina. Ljubljana, Nova revija.
- Jegličev dnevnik (2015):** Jegličev dnevnik. Znanstvenokritična izdaja. Čipić Rehar, M. & B. Otrin (ur.). Celje, Mohorjeva družba.
- Krščanski pozdrav (1918):** Krščanski pozdrav ‚Hvaljen Jezus‘. Slovenski gospodar, 52, 7, 3.
- Letošnja velika noč (1918):** Letošnja velika noč. Slovenski gospodar, 52, 13, 1.
- Letošnji novomašniki (1918):** Letošnji novomašniki lavantinske škofije. Slovenski gospodar, 52, 15, 4.
- Mahnič, A. (1912):** Več luči! Iz »Rimskega katolika« zbrani spisi. Ljubljana, Katoliško tiskovno društvo.
- Nadrah, I. (2010):** Spomini in semeniška kronika 1941–1944 Ignacija Nadraha. Ambrožič, M. (ur.). Ljubljana, Arhivsko društvo Slovenije.
- Napotnik, M. (1914):** Gebet, was des Kaisers ist, dem Kaiser! Marburg/Maribor, samozaložba.
- Napotnik, M. (1918):** Freuet euch und lobsinget zumal! Denn der Herr hat sein Volk getröstet: Is (52, 9): Kanzel-Vortrag anlässlich der 18. Kriegsandacht der 6. Bittprozession gehalten in der Marburger Marienbasilika am Fastensonntage Laetare, dem 10. März des Weltkriegsjahres 1918. Marburg/Maribor, samozaložba.
- Napotnik, M. (1919):** Zur frommen Erinnerung an weiland Ihre Majestäten Kaiser Franz Joseph I. und Kaiserin Elisabeth. Marburg/Maribor, samozaložba.
- Nova častna kanonika (1918):** Nova častna kanonika lavantinske škofije. Slovenski gospodar, 52, 7, 3.
- Personalstand (1918):** Personalstand des Fürstbistums Lavant in Steiermark für das Jahr 1918. Marburg/Maribor, Verlag der F. B. Ordinariatskanzlei.
- Posebna izdaja (1922):** Posebna izdaja. Straža, 14, 37, 1–2.
- Prošnja oo. Frančiškanov (1918):** Prošnja oo. frančiškanov v Brežicah. Slovenski gospodar, 52, 11, 3.
- Sveti obred (1918):** Sveti obred umivanja nog. Slovenski gospodar, 52, 13, 4.
- Škof za Jugoslavijo (1918):** Škof za Jugoslavijo. Slovenski gospodar, 52, 32, 1.
- Za stavbo (1918):** Za stavbo. Slovenski gospodar, 52, 24, 4.
- Župnijski izpit (1918):** Župnijski izpit. Slovenski gospodar, 52, 18, 2.
- Ambrožič, M. (2009):** Iz zgodovine lavantinskega (mariborskega) stolnega kapitlja v Št. Andražu in Mariboru. V: Lipovšek, S. (ur.): Mariborska stolnica ob 150. obletnici Slomškovega prihoda v Maribor. Maribor, Slomškova družba, 59–101.
- Ambrožič, M. (2010):** Lavantinska škofija za časa Slomškovih naslednikov (1862–1922). Studia Historica Slovenica, 10, 2–3, 399–428.
- Benedik, M. (1990):** Mahničevi pogledi na Jugoslavijo. V: Škulj, E. (ur.): Mahničev simpozij v Rimu. Celje, Mohorjeva družba, 127–133.

- Boldin, A. (2009):** Dr. Mihael Napotnik, lavantinski knezoškof. Slovenske Konjice, Občina, Nadžupnija.
- Bruckmüller, E. (2007):** Österreich – eine »katholische« Nation? V: Altermatt, U. & F. Metzger (ur.): Religion und Nation. Katholizismen in Europa des 19. und 20. Jahrhunderts. Stuttgart, W. Kohlhammer, 69–94.
- Cvirn, J. (1997):** Trdnjavski trikotnik. Politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem 1861–1914. Maribor, Obzorja.
- Cvirn, J. (2005):** Boj za sveti zakon. Prizadevanja za reformo poročnega prava od 18. stoletja do druge svetovne vojne. Ljubljana, Zveza zgodovinskih društev Slovenije.
- Dolinar, F. M. (1983):** Napotnik Mihael (1850–1922). V: Gatz, E. (ur.): Die Bischöfe der deutschsprachigen Länder 1785/1803 bis 1945. Ein Lexikon. Berlin, Duncker & Humblot, 529–531.
- Dolinar, F. M. (2004):** Teološko ozadje Herbersteinovega časa. V: Škulj, E. (ur.): Herbersteinov simpozij v Rimu. Celje, Mohorjeva družba, 7–20.
- Griesser Pečar, T. (2015):** Mirovna pobuda cesarja Karla I.: Misija Sixtus. Studia Historica Slovenica, 15, 2, 321–336.
- Hazemali, D. & M. Matjašič Friš (2018):** ‚Naši simpatizerji Avstrije so bili utišani kot z nabojem‘. Položaj slovenske skupnosti v Združenih državah Amerike v času prve svetovne vojne. Acta Histriae, 26, 3, 899–922.
- Hozjan, A. (2006):** Michael (Mihael) Napotnik. V: Frankl, K. H. & P. G. Tropper (ur.): Das »Frintaneum« in Wien und seine Mitglieder aus den Kirchenprovinzen Wien, Salzburg und Görz. Ein biographisches Lexikon. Klagenfurt/Celovec, Ljubljana/Laibach, Wien/Dunaj, Hermagoras/Mohorjeva, 132–133.
- Jenuš, G. (2012):** Economic image of Maribor and its surroundings during the World War I. Studia Historica Slovenica, 12, 1, 55–78.
- Jenuš, G. (2017):** Ljubi Bog, kako varovati, česar ni; saj vendar pri vseh koncih in krajih sili v Mariboru slovenski značaj na dan! Johann Schmiderer – zadnji mariborski župan avstrijske dobe. Studia Historica Slovenica, 17, 3, 901–927.
- Kerec, D. (2018):** Prekmurje leta 1917. Studia Historica Slovenica, 18, 3, 811–826.
- Kolar, B. (1993):** Odnosi med škofoma Napotnikom in Jegličem. V: Škulj, E. (ur.): Napotnikov simpozij v Rimu. Celje, Mohorjeva družba, 179–186.
- Kolar, B. (2018):** Mirovne pobude papeža Benedikta XV. in odmevi na Slovenskem. Studia Historica Slovenica, 18, 2, 443–468.
- Kolarič, J. (2007):** Međimurje u župnim kronikama za vrijeme mađarske okupacije«. V: Bunjac, B. (ur.): Međimurje u drugom svjetskom ratu. Zbornik radova. Čakovec, Povijesno društvo Međimurske županije, 28–76.
- Kovačič, F. (1928):** Zgodovina Lavantinske škofije: 1228–1928. Maribor, Lavantinski knezoškofijski ordinariat.
- Lazarini, F. (2012a):** Dr. Mihael Napotnik, prince-bishop of Lavantine diocese, and the church architecture of his time. Studia Historica Slovenica, 12, 1, 173–202.

- Lazarini, F. (2012b):** Poznohistorična cerkvena arhitektura in oprema na slovenskem Štajerskem v luči dveh sinod lavantinske škofije (1900 in 1911). *Acta historiae artis Slovenica*, 17, 1, 123–133.
- Leeb, R., et al. (2003):** Geschichte des Christentums in Österreich. Von der Spätantike bis zur Gegenwart. Dunaj/Wien, Ueberreuter.
- Leisching, P. (1985):** Die Römisch-Katholische Kirche in Cisleithanien. V: Wandruszka, A. & P. Urbanitsch (ur.): Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Bd. 4: Die Konfessionen. Wien/Dunaj, Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1–247.
- Lukan, W. (1993):** Dunajska doba kasnejšega lavantinskega knezoškofa. V: Škulj, E. (ur.): Napotnikov simpozij v Rimu. Celje, Mohorjeva družba, 57–68.
- Lukan, W. (2014):** Iz črnožolte kletke narodov« v »zlato svobodo«? Habsburška monarhija in Slovenci v prvi svetovni vojni. Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Lukman, F. K. (1935):** Napotnik Mihael. V: Lukman, F. K. (ur.): Slovenski biografski leksikon. 6. zvezek, Mrkun-Peterlin. Ljubljana, Zadružna gospodarska banka, 190–192.
- Mally, A. (1906):** Gassen-, Straßen- und Plätzebuch der Stadt Marburg a. d. Drau. Marburg/Maribor, L. Kralik.
- Matjašič Friš, M. (2009):** Dr. Franc Kovačič – ustanovitelj in sodelavec revije Voditelj v bogoslovnih vedah. *Studia Historica Slovenica*, 9, 2–3, 615–632.
- Medved, A. (1922):** + Škof Mihael Napotnik. V: Koledar Družbe sv. Mohorja za navadno leto 1923. Prevalje, Družba sv. Mohorja, 27–29.
- Mithans, G. (2017):** Jugoslovanski konkordat. Pacem in discordia ali jugoslovanski »kulturkampf«. Ljubljana, Inštitut za novejšo zgodovino.
- Montanar, I. (2007):** Il vescovo lavantino Ivan Jožef Tomažič (1876–1949). Tra il declino dell'impero austro-ungarico e l'avvento del comunismo in Jugoslavia. Roma, Edizioni liturgiche.
- Montanar, I. (2009):** Mariborski stolni župniki od 1859 do danes. V: Lipovšek, S. (ur.): Mariborska stolnica ob 150. obletnici Slomškovega prihoda v Maribor. Maribor, Slomškova družba, 151–155.
- Nečak, D. (2018):** Prelom za prizadeto lokalno prebivalstvo. Potres v Brežicah 29. januarja 1917. *Studia Historica Slovenica*, 18, 2, 393–420.
- Nečak, D. & B. Repe (2005):** Prelom. 1914–1918: Svet in Slovenci v 1. svetovni vojni. Ljubljana, Sophia.
- Orožen, J. (1974):** Zgodovina Celja in okolice. Del 2: (1849–1941). Celje, Kulturna skupnost.
- Ožinger, A. (1991):** Cerkevna zgodovina Maribora od konca 18. stoletja. V: Curk, J., Hartman, B. & J. Koropec (ur.): Maribor skozi stoletja I. Razprave. Maribor, Obzorja, 481–510.
- Peklaj, M. (1993):** Napotnik in Sveto pismo. V: Škulj, E. (ur.): Napotnikov simpozij v Rimu. Celje, Mohorjeva družba, 99–104.
- Perovšek, J. (2015):** Slovenci in habsburški vladar v vojnih letih 1914–1918. *Studia Historica Slovenica*, 15, 2, 281–300.

- Perovšek, J. (2018a):** Misel o Sloveniji in njeno udejanjenje od Majniške deklaracije do oblikovanja Države SHS in Narodne vlade SHS v Ljubljani. *Studia Historica Slovenica*, 18, 2, 421–442.
- Perovšek, J. (2018b):** Slovenski prevrat 1918. Položaj Slovencev v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov. Ljubljana, Inštitut za novejšo zgodovino.
- Pirc, J. (1990):** Rimski katolik in ločitev duhov. V: Škulj, E. (ur.): Mahničev simpozij v Rimu. Celje, Mohorjeva družba, 109–126.
- Podbersič, R. (2018):** Od porazov do zmag z božjo pomočjo. Goriška duhovščina in leto 1917. *Studia Historica Slovenica*, 18, 3, 717–736.
- Rahten, A. (2016):** Od Majniške deklaracije do habsburške detronizacije: Slovenska politika v času zadnjega habsburškega vladarja Karla. Celje, Mohorjeva družba.
- Rahten, A. (2017):** Slovenska politika od sarajevskega atentata do vstopa Italije v vojno. *Acta Histriae*, 25, 4, 977–992.
- Rajhman, J. (1993):** Napotnik, cerkveni pisatelj in govornik. V: Škulj, E. (ur.): Napotnikov simpozij v Rimu. Celje, Mohorjeva družba, 84–90.
- Rajšp, V. (1993):** Imenovanje Mihaela Napotnika za lavantinskega knezoškofa. V: Škulj, E. (ur.): Napotnikov simpozij v Rimu. Celje, Mohorjeva družba, 75–83.
- Rumpler, H. (1997):** Eine Chance für Mitteleuropa. Bürgerliche Emanzipation und Staatsverfall in der Habsburgermonarchie. Dunaj/Wien, Ueberreuter.
- Skitek, V. (2018):** Slovenska Koroška leta 1917. Med fronto in zaledjem. *Studia Historica Slovenica*, 18, 3, 775–810.
- Stavbar, V. (1993):** Deklaracijsko gibanje v lavantinski škofiji. V: Škulj, E. (ur.): Napotnikov simpozij v Rimu. Celje, Mohorjeva družba, 191–201.
- Stavbar, V. (2018):** Majniška deklaracija in deklaracijsko gibanje. Maribor, Pivec.
- Svoljšak, P. (2009):** Velika vojna in Slovenci. *Studia Historica Slovenica*, 9, 2–3, 297–316.
- Svoljšak, P. & G. Antoličič (2018):** Leta strahote. Slovenci in prva svetovna vojna. Ljubljana, Cankarjeva založba.
- Šimac, M. (2015):** Oris vpliva prve svetovne vojne na pastoralno delo duhovnikov. V: Kolar, B. (ur.): Prva svetovna vojna in Cerkev na Slovenskem. Ljubljana, Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani, 108–166.
- Ščavničar, D. (2018):** Pravice in dolžnosti vojaka v prvi svetovni vojni. *Studia Historica Slovenica*, 18, 3, 661–686.
- Škulj, E. (ur.) (1993):** Napotnikov simpozij v Rimu. Celje, Mohorjeva družba.
- Trstenjak, A. (1993):** Napotnikova osebnost. V: Škulj, E. (ur.): Napotnikov simpozij v Rimu. Celje, Mohorjeva družba, 53–56.
- Vidmar, P. (2009):** Liturgična oprema mariborske stolnice. V: Lipovšek, S. (ur.): Mariborska stolnica ob 150. obletnici Slomškovega prihoda v Maribor. Maribor, Slomškova družba, 229–265.
- Vidmar, P. (2010):** Baročni oltarji v mariborski stolnici 4. septembra 1859 – poskus rekonstrukcije. *Studia Historica Slovenica*, 10, 2–3, 573–607.